

Presentació

DOI: 10.2436/15.3000.01.1

La mirada multidisciplinària, una estratègia de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC

L'informe que us presentem és el resultat inicial del projecte de recerca titulat «Impacte social de la COVID-19. Una mirada multidisciplinària», coordinat per Andreu Domingo i Valls i Mercè Barceló i Serramalera, elaborat en el si de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans i patrocinat per aquesta institució.

En la mesura, doncs, que el seu germen es troba fermament ancorat en l'Institut i, dins d'ell, en la Secció de Filosofia i Ciències Socials, l'objectiu principal d'anàlisi —els canvis socials que ha provocat la pandèmia de la COVID-19— es du a terme de manera multidisciplinària, tot prenent com a referència els territoris de parla catalana i contextualitzant-los respecte d'Espanya, d'Europa i del món.

Perquè, a part dels efectes directes sobre la mortalitat i la salut de la població, la pandèmia també n'ha tingut, i de força importants, sobre els drets de les persones, en l'economia i el mercat de treball, sobre els mitjans de comunicació, en la mobilitat en el territori, en la formació d'infants i joves i en la manera mateixa d'investigar. En general, ha tingut importants efectes sobre les poblacions afectades i les seves reaccions, i n'ha fet augmentar bé la resiliència, bé la vulnerabilitat.

Per això calia investigar aquest mateix fenomen des de diferents mirades de les ciències socials: l'economia, el dret, la geografia, les ciències de la comunicació, la psicologia educativa, la sociologia, l'antropologia, la història de l'educació, la demografia i la història de les fronteres. Les conclusions de totes elles, això ja es veurà, ens porten a copsar una crisi social, política i jurídica —*crisi* entesa com a canvi bruscat, fase difícil de travessar— d'abast encara per determinar però que ben poques aportacions positives, almenys de moment, ha comportat. Tot al contrari, en línies generals, la mirada és per als autors d'aquest informe més aviat força negativa i pessimista.

Els treballs aportats els hem agrupat per al lector en tres grans blocs. Un de primer ens aproxima al cercle biopolític, a l'afectació i reacció de les estructures polítiques i socials. I l'enceta el treball, coordinat per Andreu Domingo, que aborda l'impacte de la COVID-19 en la dinàmica demogràfica dels territoris de parla catalana respecte de la mortalitat, la fecunditat i les migracions. Si bé la mortalitat sembla que tendeix a oferir xifres conjunturals amb un retorn als valors que es donaven abans la pandèmia, el seu impacte sobre la natalitat i la fecunditat sembla que aporta una tendència a la baixa, tot consolidant-ne el declivi. No així les migracions, que si bé les internacionals conjunturalment van patir els efectes de la COVID-19, les internes van fer incrementar els moviments dirigits a municipis de menys població, tot i que encara és aviat per parlar pròpiament de canvi de paradigma. La perspectiva jurídica, coordinada per Mercè

Barceló, es fixa en el repte democràtic que ha suposat la pandèmia per als poders públics i les restriccions immediates de drets i llibertats per a la ciutadania. La primera reacció de l'Estat fou centralitzar els gestors públics de la pandèmia amb la declaració de l'estat d'alarma i restringir drets sense tenir en compte les exigències del principi de proporcionalitat. Omissió que, en força ocasions, els jutges han aprofitat per erigir-se, ells mateixos, en legisladors, tot determinant quines mesures restrictives eren les adients. Amb tot plegat, s'ha perdut l'ocasió de dur a terme més cooperació entre els estats i polítiques amb control democràtic i de respecte als drets i llibertats, i s'ha optat per una gestió competitiva entre comunitats i l'Estat mateix autoritària i tecnocràtica. Albert Carreras coordina la mirada econòmica i, en un primer balanç, qualifica la situació de «desastre complet» en haver propiciat, la pandèmia, la principal caiguda d'activitat econòmica en temps de pau des de 1868 i la principal des de l'esclat de la guerra els anys 1936 i 1937. L'anàlisi de les mutacions des de la perspectiva de les ciències de la comunicació la coordina Maria Corominas i posa en relleu les contradiccions que la COVID-19 ha destapat en l'àmbit comunicatiu: els mitjans han esdevingut serveis essencials en termes d'informació i d'entreteniment, però, al mateix temps, han patit una forta crisi lligada a l'aturada de l'activitat econòmica. Tanca aquest bloc el treball coordinat per Bernat Sureda, en què s'adverteix que la crisi provocada per la pandèmia —amb la paralització de l'activitat escolar o funcionament a distància consegüents— no ha permès que les escoles continuessin desenvolupant la seva funció bàsica de compensar les desigualtats i de proporcionar la igualtat d'oportunitats i els recursos necessaris per viure en comunitat. La gestió adultocèntrica de la pandèmia ha invisibilitzat, a més, els infants i adolescents com a subjectes de drets.

El segon bloc d'estudis fa referència a les reaccions de les institucions i de la població respecte de les mutacions originades durant aquest període. El primer estudi, coordinat per Josep Vicent Boira, Oriol Nel·lo i Joana Maria Seguí, se centra, des de la perspectiva de la geografia, en els canvis i afeccions en la mobilitat externa i interna de l'Eix Mediterrani, amb una especial incidència en el transport col·lectiu. Respon a preguntes com ara quina és la relació de la disminució de la mobilitat amb la pandèmia, també des d'una perspectiva territorial comparada, o si els canvis en la mobilitat han tingut una incidència diferenciada en les àrees urbanes en els diversos grups socials; i conclou en tots dos casos que sí, ja que els més benestants han pogut limitar els seus desplaçaments, mentre que per als més vulnerables la mobilitat ha estat una càrrega i un risc que no han pogut evitar. El segon treball d'aquest conjunt d'aportacions el coordina Albert Moncusí, des de l'antropologia, i té per objectiu presentar els efectes de la pandèmia sobre la vida dels veïns de la ciutat de València i analitzar les respostes que hi han donat els moviments urbans. La conclusió és clara: la crisi sanitària s'ha manifestat com a front visible d'una crisi econòmica, ecològica i de cures socials que ja era prèvia, amb conseqüències també en l'espai públic en forma de control biopolític de presències, moviments i interaccions entre subjectes, en especial de determinats col·lectius, com les persones sense llar, el jovent i les persones grans. Clou aquest bloc l'estudi coordinat per Martina Camiade dedicat a l'impacte de la COVID-19 en l'Espai Català Transfronterer i andorrà, en què es visibilitzen els greus límits de les institucions europees en la seva capacitat d'actuar de manera ràpida i eficaç, i com s'ha arribat a les decisions preses en la individualitat de cada estat sense un veritable debat o control parlamentaris i sense tenir en compte les realitats transfrontereres.

El darrer conjunt de treballs es dedica a considerar els canvis ocorreguts en l'àmbit de la recerca, també en el de les ciències socials mateixes. El primer, coordinat per Montserrat Castelló des de la perspectiva de la psicologia educativa, té com a objecte conèixer

l'impacte de la pandèmia en la recerca que es fa als diferents territoris de parla catalana per tal de poder dissenyar guies d'actuació i oferir recomanacions pràctiques a diferents àmbits: acadèmic, polític i social. El segon estudi, coordinat per Paquita Sanvicén des de l'àmbit de la sociologia, inventaria i visibilitza la intensa tasca sociològica d'anàlisi, investigació i transferència acadèmica i divulgativa feta a la Comunitat Valenciana i a Catalunya.

Aquest informe, que abasta des de l'inici de la pandèmia, al març de 2020, fins al setembre de 2021, no pot ser en el seu conjunt, ni tampoc no ho pretén, un estudi tancat perquè, de fet, la crisi generada per la pandèmia no ha acabat ni s'albira quan ho farà. Les dades continuen ballant, es continuen sumant, i la crisi que sí que detecten totes aquestes disciplines es continua aprofundint i en continuen apareixent mutacions.

MERCÈ BARCELÓ I SERRAMALERA
Universitat Autònoma de Barcelona
Institut d'Estudis Catalans

ANDREU DOMINGO I VALLS
Centre d'Estudis Demogràfics
Institut d'Estudis Catalans